Review: Olesia Zaharova, Гендерные стереотипы в современном российском обществе [Stereotipurile de gen în societatea rusă contemporană]

Camelia DINU

Universitatea din București, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Departamentul de Filologie Rusă și Slavă
University of Bucharest, Faculty of Foreign Languages and Literatures, Department of Russian and Slavic Philology
Personal e-mail: camelia.dinu@lls.unibuc.ro

Gender stereotypes and barriers in contemporary Russia

Abstract: The monograph *Gender Stereotypes in Contemporary Russian Society* analyzes the mechanisms that produce and transform gender types and how these stereotypes interact with political-economic discourse. The author presents original sociological research to demonstrate how gender stereotypes have evolved in the discursive realms of politics, economics, and the family in contemporary Russia of the past twenty years.
Keywords: sociology, gender studies, social stereotypes, „gender asymmetry".

Citation suggestion: Dinu, Camelia. "Review: Olesia Zaharova, Гендерные стереотипы в современном российском обществе". *Transilvania*, no. 3 (2021): 73-75.
https://doi.org/10.51391/trva.2021.03.10.

Stereotipuri și bariere de gen în Rusia contemporană

În Rusia, studiile de gen au început să se dezvolte în urmă cu trei decenii, după 1991, odată cu dispariția interdicțiilor și a dogmelor ideologice. Experiența istorică a Imperiului Rus și apoi a Uniunii Sovietice a generat o tendință represivă în abordarea studiilor de gen. Efectul a fost lipsa de popularitate și de atractivitate a domeniului în aceste perioade. Abia în ultimul deceniu, domeniul s-a delimitat și a fost instituționalizat. În ceea ce privește cantitatea contribuțiilor și dezvoltarea ariei de cercetare, în primul deceniu după căderea URSS s-a înregistat un avânt considerabil în domeniul studiilor de gen, urmat de o stagnare. În prima perioadă au fost asimilate și au devenit „clasice" cele mai importante teorii occidentale, iar în ultimii ani s-a activat cercetarea sociologică a problematicii identității de gen pe teren rusesc, cu accent pe definirea femeii în relație cu bărbatul, atribuirea rolurilor în societate, identificarea situațiilor de discriminare, violență domestică, hărțuire etc. La nivel teoretic, aș menționa (re)publicarea unor studii importante care sistematizează cercetările occidentale și rusești cu privire la aspectele de gen și întreprind analize ale problemelor de diferență fiziologică, psihologică și socială între bărbați și femei (Evgheni Ilin, *Пол и гендер*/ Sexul și genul, 2010) sau care analizează genul ca fenomen cultural, bazându-se pe practica discursului despre masculinitate și feminitate în limba engleză (E.S.

Griţenko, M.V. Sergheeva et al., *Гендер в британской и американской лингвокультурах*/ Genul în cultura lingvistică britanică şi americană, ediţia a 4-a, 2016). Tot în ultimii ani, în Rusia, s-a remarcat şi o tendinţă de abordare a problemelor de gen în alte domenii: A.L. Vorojbitova, *Гендер в спортивной деятельности* (Genul în activităţile sportive), 2014; A.M. Luşnikov, M.V. Luşnikova, N.N. Tarusina, *Гендер в законе* (Genul în domeniul Dreptului), 2015; I.E. Adelgheim (coordonator), *Гендер и литература в странах Центральной и Юго-Восточной Европы* (Genul în literatura din ţările Europei Centrale şi de Sud-Est), 2013.

Prezenta monografie examinează mecanismul de producere şi de modificare a stereotipurilor de gen în societatea rusă contemporană şi problemele conexe ale interacţiunii discursului politico-economic cu cel de gen. Autoarea prezintă în lucrare rezultatele propriei cercetări sociologice, cu ajutorul cărora demonstrează modul în care au evoluat stereotipurile de gen în sfera politică, economică şi familială, în ultimii douăzeci de ani, în Rusia contemporană. Olesia Zaharova, născută în Novosibirsk, este jurist de formaţie şi doctor în ştiinţe sociale al Departamentului de Ştiinţe Politice al Şcolii Superioare de Economie din Moscova. În prezent este conferenţiar la Institutul de Ştiinţe Sociale, Universitatea de Stat din Irkutsk.

„Asimetria de gen", cum o numeşte autoarea, inerentă societăţii ruse moderne (exprimată în diferenţierea discriminatorie a salariilor, segregarea profesională, distribuţia inegală a muncii casnice etc.) este doar o parte din sistemul general al inegalităţii sociale. „Asimetria de gen" reprezintă unul dintre factorii care produc numeroase fenomene negative de natură matrimonială şi demografică (de exemplu, creşterea numărului de femei singure şi susţinătoare ale familei în rândul claselor sociale sărace), marginalizarea femeilor şi răspândirea formelor de comportament antisocial (alcoolism, dependenţă de droguri, prostituţie), deteriorarea stării de sănătate a femeii şi, în consecinţă, deteriorarea stării de sănătate a generaţiilor viitoare. Autoarea subliniază practica pe scară largă a violenţei în familiile ruse, cauzată şi de poziţia inegală a bărbaţilor şi femeilor în societate, şi de vulnerabilitatea economică a acestora din urmă.

Problemele existente, arată autoarea, sunt cauzate nu numai de politica de stat şi de situaţia economică din ţară, ci şi de factorii socio-culturali, în primul rând, de acţiunea stereotipurilor tradiţionale de gen: „Stereotipurile de gen ca sistem de idei sociale despre rolul femeilor şi bărbaţilor în societate şi familie sunt cele care reproduc practici discriminatorii, creând un anumit tip de societate şi de relaţii sociale. Stereotipurile de gen nu susţin doar ideologia dominanţei masculine, ci participă la formarea unui anumit tip de gândire patriarhal-autoritară" (4). Stereotipurile de gen din societatea rusă demonstrează un grad ridicat de rigiditate, iar măsurile luate pentru a le elimina duc adesea la efectul opus, provocând „explozii de arhaism", de rudimentarism. Pornind de la aceste observaţii şi, implicit, ipoteze de lucru, autoarea consideră că este deosebit de relevantă „atât din punct de vedere ştiinţific, cât şi practic, studierea problemelor de rigiditate vs. variabilitate a stereotipurilor de gen, locul lor în procesul de reproducere socială şi determinarea naturii impactului diferiţilor factori sociali asupra procesului de transformare a stereotipurilor" (*ibidem*).

Monografia are şase capitole. Primul capitol (*Социальные стереотипы как фактор формирования социальной идентичностив современном обществе*/ Stereotipurile sociale ca factor de formare a identităţii sociale în societatea contemporană) analizează conceptele de „gen", „stereotip"/ „şablon" în arealul sociologic occidental şi rus, defineşte şi explică stereotipurile de gen şi impactul acestora în formarea identităţii sociale. Analizând diferite abordări ale stereotipului social, sunt identificate funcţiile-cheie îndeplinite de stereotipuri, care pot avea un impact negativ şi pozitiv asupra societăţii şi indivizilor (se subliniază ideea că în spaţiul rus teoreticienii au insistat şi pe componenta pozitivă a stereotipurilor). Este dezvăluită natura discriminatorie a stereotipurilor, pe baza delimitării indivizilor şi a grupurilor sociale în „eu" şi „celălalt", „ai noştri" şi „alţii". Al doilea capitol (*Гендер как объект социальной стереотипизации*/ Genul ca obiect al stereotipizării sociale) prezintă genul din perspectiva mai multor teorii: teoria constructului social, teoria metaforei conceptuale, teoria stratificării de gen, teoria genului ca un construct ideologic etc. Al treilea capitol (*Гендерные стереотипы в трансформационном аспекте*/ Stereotipurile de gen din perspectiva transformării lor) examinează factorii care influenţează modificarea stereotipurilor de gen. Se relevă relaţia dintre gradul de rigiditate vs. flexibilitate a stereotipurilor de gen şi sistemul de autoritate statală (puterea politică, regimul politic), sistemul social-economic, instituţia familiei. Al patrulea capitol (*Гендерные стереотипы в контексте современного российского общества*/ Stereotipurile de gen în contextul societăţii ruse contemporane) demonstrează că un tip de relaţii bazat pe stereotipuri patriarhale de gen nu este doar un tip de relaţii între bărbaţi şi femei sau un tipar de familie, ci şi un model al structurii societăţii, care include economia, politica, ştiinţa, dreptul, religia şi viaţa privată. Autoarea descrie în termeni generali principalele trăsături ale dominaţiei masculine, pentru a demonstra modul în care aceasta funcţionează în societatea rusă actuală. Al cincilea capitol (*Основные направления трансформации гендерных стереотипов в современном российском обществе*/ Direcţiile fundamentale ale transformării stereotipurilor de gen în societatea rusă contemporană) demonstrează, cu date şi statistici, modul în care conţinutul stereotipurilor de gen s-a schimbat în ultimii

douăzeci de ani în sfera politică, economică și familială din Rusia. Al șaselea capitol (*Гендерные стереотипы в дихотомии ригидности и изменчивости: философское осмысление перспектив построения общества гендерной симметрии в России*/ Stereotipurile de gen în dihotomia rigiditate-variabilitate: o perspectivă filosofică asupra construirii simetriei de gen în Rusia) este dedicat analizei tendințelor de transformare a stereotipurilor de gen în societatea rusă, după Perestroika. Autoarea observă că scenariile de modificare a stereotipurilor de gen sunt diferite în funcție de sfera acțiunii lor. Dacă, la începutul anilor 2000, reformele au influențat pozitiv activitatea economică a femeilor, crescând numărul acestora pe piața muncii, inclusiv numărul lor în funcții de conducere (chiar dacă nu la nivel înalt), în sfera căsătoriei și a familiei se observă o decelerație față de ideologia socială liberală.

Din cele șase capitole ale monografiei, jumătate sunt teoretice. Lucrarea expune și compară numeroase teorii asupra genului, care pot părea redundante, dar care arată, de fapt, că în Rusia este încă nevoie de instituirea unor instrumente metodologice și a unui limbaj specific în cadrul abordărilor istorice, poststructuraliste și feministe ale conceptului de gen. Ultimele trei capitole au caracter aplicat, oferind statistici și exemple concrete, binevenite, din societatea rusă contemporană. Lucrarea conține și o anexă cu chestionarele aplicate.

Din punctul meu de vedere, riscul și limitele lucrării provin din tendința pronunțată de generalizare. Studiile de gen ar trebui să cuprindă în Rusia și studiul istoriei vieții grupurilor etnice în diferite etape ale dezvoltării lor, dat fiind că Rusia este o entitate multietnică (sunt consemnate peste 150 de grupuri etnice pe teritoriul Federației Ruse). Pe de altă parte, notabil mi se pare faptul că monografia a apărut la o universitate din estul Siberiei, deci nu la „centru", ceea ce arată o dispersie a interesului pentru studiile de gen și în provincia rusă. Deși publicată acum șapte ani, lucrarea rămâne un reper pentru modul în care sunt sistematizate informațiile teoretice și sunt corelate observațiile practice, mai ales în contextul fragilității domeniului studiilor de gen în Rusia.

O istorie a relațiilor de gen, completă și lipsită de clișee ideologice și politice, nu a fost încă scrisă în Rusia și este dificil de estimat când se va întâmpla acest lucru, deoarece comunitatea științifică este încă disparată. Există încă puține contribuții în sensul identificării, descrierii și explicării specificului național rus prin raportare la problematica genului.

Bibliography:

Zaharova, Olesia. *Гендерные стереотипы в современном российском обществе*. Irkutsk: IGU, 2014.